

Мар'яна Галушак (Дрогобич)

ДІАЛОГ ПОТРІБНОЇ ЧАСТОТИ (або в чому краса філософії Григорія Сковороди?)

Філософія Григорія Сковороди, будучи однією з найяскравіших репрезентацій української філософської думки не лише 18 століття, але й сьогодні, постає явищем оригінальним, непересічним, певною мірою еkleктичним, гармонійним поєднанням змісту і форми, проявляючись у своїй несамозамкнутості, відкритості, де тема діалогу превалює над всіма іншими, про що свідчить формулювання назв самих праць філософа: «Розмова п'яти подорожних про істинне щастя в житті», «Наркіс. Розмова про те: пізнай себе», «Діалог, або розмова про давній світ», «Діалог. Імя ему — Потоп зміин», «Розмова, звана алфавіт, чи буквар світу», «Кільце. Дружня розмова про душевний світ» і багато інших.

«Український Сократ», майстер діалогу, підніс філософську думку свого народу на новий ґрунтовний рівень, де кожне слово має сенс, а сенс тим часом виражається в оригінальній формі самовиявлення одиничного на фоні всезагального, де всезагальним постає не лише історичний фон становлення національної свідомості народу, а й в цілому становище людини у світі, яка на тлі космічних та світових процесів має сміливість кидати виклик світу і йти за покликом серця, пізнаючи незнані світи, які манять, кожний спраглий до пізнання, ум своєю незвіданістю.

Етично-практична зорієнтованість філософських поглядів Г. Сковороди, які завжди тісно переплетені з життям, доступність мови і викладу, мабуть, це ті речі, які й роблять таким близьким й привабливим постать філософа, зближують його зі звичайними людьми, а з іншого боку зачаровують безмежною внутрішньою свободою і шириною. Впродовж всього розгортання та становлення української історії – тема свободи завжди стояла гостро й ніколи не втрачала своєї актуальності, постаючи в піраміді етичних цінностей однією з основних, через яку людина утверджує себе як Людина. І не лише свобода зовнішня, не менш важливою (якщо не більш) як для кожного народу (українського в тому числі), так і для кожної людини зокрема постає свобода внутрішня, бо саме вона визначає індивідуальне ставлення до світу, сприйняття цього світу через призму діяльнійшої свободи, бо

*“Що є свобода? Добро в ній якеє?
Кажуть, неначе воно золотее?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото”.*

(Г.Сковорода. De Libertate) [1]

Ніякі зовнішні блага, ні золото, ні відчуття комфорту і захищеності, не здатні замінити людині одвічне прагнення свободи, яке доволі часто не дає нічого, крім споконвічних пошуків невлених духу світу та власної душі, але, попри це, невимірне прагнення віддатись своєму свобідному єству, яке співпадає з голосом серця і совісті, вустами яких говорить сам Бог, є нездоланим в своїй суті. Свобода, яка проявляється через розумну діяльність, основою якої є добробут усіх, а не лише власна користь, постає найвищим благом, яким здатна оволодіти мудра людина. Реалізація свободи через цілеспрямовану діяльність для користі всіх, робить з людини Людину у найвищому сенсі, даючи відчуття задоволення і щастя. Бездіяльна свобода на рівні розумування є порожньою за своїм змістом, бо відірвана від життя і самої людини, будучи деяким інтелектуальним конструктом, а значить за своїм змістом є лише ілюзією, яка не здатна повною мірою задовольнити запити того, хто перебуває в пошуку себе, бо пізнання себе починається свобідно, а значить насамперед і завдяки наявності свободи.

Врешті, в чому ж цінність свободи, як не в тому, щоб діяти свобідно і вибирати працю собі до душі вільно? Навіть славнозвісна фраза «Світ ловив мене, та не впіймав» мимоволі вказує на те, що свободу мислитель цінував понад усе, бо ніякі матеріальні блага чи привілеї, міцні взаємовідносини з оточуючими людьми – ніщо не могло заманити філософа у пастку не-свободи, хоч клітка інколи виглядала досить й привабливо, обіцяючи комфорт і достаток. Свобода в поведінці і манерах, у вмінні висловлюватись легко й просто чи не останньою мірою завдячує мандрівному способу життя Сковороди, бо мандри шліфують і відточують гостроту думки, роблять її більш пластичною та сприйнятливою до нового, іншого, не схожого, вибудовують сюжет і налаштовують діалог на потрібну частоту, а готовність до розмови – перша сходинка на шляху розуміння і пізнання. В одній зі своїх байок мислитель писав, «безліч є таких, хто через розніженість відучені мандрувати пішки. Се свідчить, що практика без природженості безглузда, а природженість утверджується практикою» [2], щоб виробити одне і закріпити інше потрібна постійна невтомна праця, бо лише через діяльність, через цілеспрямовану (а не безвладну) дію, можливе щастя у людському житті. Звідси, щастя є деякою цілісністю і єдністю усіх людських здійснень, надаючи сенс людському існуванню та усім пізнавальним розвідкам, які орієнтовані на славнозвісне «Пізнай себе», з якого й починається чи ненайважливіша мандрівка у житті кожного – в особистісні глибини власної душі.

Безперечно, постать Григорія Сковороди займає почесне місце серед плеяди тих, хто творив українську філософську думку і цьому потрібно віддати належне. Але саме цей мислитель став символом українськості, яскраво вирізняючись серед своїх колег тим, що його філософія не залишилась порожнім теоретизуванням, а знайшла своє втілення на практиці, тому з повним правом можна говорити про те, що мислитель «філософствував як жив і жив як філософствував», одне без іншого є не можливим, тісне сплетіння філософії і життя – дало українцям таку непересічну постать, яка вболівала за окрему людину і за людство в цілому, яка постійно вела діалог з Богом, Світом, з Іншими, була відкрита новому і була готова ділитись набутим на користь блага більшості. Діалогічність філософії Сковороди робить її близькою кожному з нас і вирізняється на фоні досконалих раціональних самозамкнутих систем, які не спонукають до діалогу, а доволі часто відлякують своєю незрозумілістю або ж ультиматумом «прийняття чи не-прийняття», де часто немає місця живій людині, з її баченням, емоціями, почуттями... Особливо актуально тема діалогу звучить сьогодні, коли повсюдно (на телебаченні, в політиці, культурі, в медіапросторі і т.д.) чути заклики до діалогу, але при всьому цьому ніхто не прагне вступати в діалог і не прагне чути свого співрозмовника, віддаючи перевагу тому, щоб чути у світовому різноголоссі (багатоголоссі) лише свій голос і вирізняти лише себе з поміж інших голосів як такий, що єдино заслуговує уваги. Самозамкнутість на собі – це пряме недотримання тієї науки, яку заповідав Г. Сковорода, бо невміння і небажання слухати веде прямою дорогою до невміння навчатись, а якщо нація перестане навчатись, то і навчити своїх потомків вона не зможе нічого. Нічому буде вчити, бо не знатимемо з чого починати, а неосвіченість пряма дорога до рабства – спочатку інтелектуального, а в підсумку і всього решта. «Пізнай себе» і хочеться додати до цих слів — «і вибирай мудро», а для цього потрібно навчатись всьому – чому можна і всюди, де можна. Це прозріння видатного українського мислителя 18 століття робить його нашим сучасником, надихаючи на постійне удосконалення себе і світу навколо себе.

Література

1. Сковорода Г. De Libertate. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=269>
2. Сковорода Г. Байки Харківські. – URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3391>